

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לח, תשמ"ז



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שלושה ביטויי עבר-רחוק בעברית המדוברת *

ביטויי זמן רבים מביעים בעברית את העבר הרחוק: מזמן, בשנים ההן, בעבר הרחוק, מ(ש)כבר הימים, מקדמת דנה ועוד. בשלושה ביטויי סלנג המציינים עבר מופלג אתמקד כאן בגלל זיקתם לספרדית-היהודית: מימי / מזמן מתושלח, מימי / מזמן אנטיזכוס ומשנת / בשנת תרפ"ו.¹ שני הראשונים קשורים בדמויות היסטוריות: מתושלח המקראי, אבי למך, חי 969 שנים (בר' ה, כה-כו), והפך לסמל לאריכות ימים ולזקנה מופלגת. אנטיזכוס הוא שמם של שלושה עשר מלכים יוניים מבית סלוקוס ששלטו בסוריה, והידוע מהם לשמצה בתולדות עם ישראל הוא אנטיזכוס אפיפאנס. שילובם של השמות האלה בביטויי הזמן מעניק להם ממד ארכאי, ומפאן משמעות העבר המופלג המובעת בהם.

* הרשימה הזאת נכתבה במקורה לכבודו של פרופ' חיים רוזן במלאת לו ס"ה שנים, ונמסרה לו עם רשימות אחרות בינואר 1987.
1. על אלו ניתן להוסיף גם את משנת / מימי טיכו. ככל הנראה רופא העיניים הירושלמי, ד"ר טיכו, שימש מקור לביטוי. לא דנתי בו כאן, שכן רציתי לקשר את ביטויי הזמן של העברית החדשה לספרדית-היהודית. אין מקבילה למימי טיכו בספרדית היהודית.

מקור המלה תַּרְפּוּ שפּיטוי השלישי מוקשה. היא נכתבה והוסברה ב"מילון עולמי לעברית מדוברת" ² פ"ישן, עתיק יומין (על פי מניין השנים בעברית: תרפ"ח, תרפ"ט וכו'). ובכל זאת הגיית המלה תמוהה, שהרי את תרפ"ט, לדוגמה, הוגים ללא תנועה ברי"ש, ואילו בתַּרְפּוּ היא מונעת. עוד יש להסביר את תנועת הפ"א הראשונה והיפפלותה, שאינן משתמעות מן הצורה המשוערת הזאת (מתרפ"ו, לדוגמה).

העיון בספרדית-היהודית מלמדנו, שגם בה שלושת הביטויים משמשים בדיבור: "דיל טַיִמְפוּ דִּי מתושלח" 'מזמן מתושלח', "דִּי אנטיוכוס זִימְאֵי" 'מזמן אנטיוכוס' ו"דיל טַיִמְפוּ דִּי מִי טַרְאָפּוּ" 'מזמן סב סבי'. כלומר, בביטויים כולם, גם בשלישי, מוזכר אדם: מתושלח, אנטיוכוס, סב הסבא. אפשר מאוד, שבדרך תרגומי השאילה הועתקו שני הביטויים הראשונים מן הספרדית-היהודית אל העברית המדוברת, אם כי ייתכן שהם נוצרו בה באופן עצמאי. מפל מקום ברור, שפּיטוי השלישי נשאלה המלה "טַרְאָפּוּ" מן הספרדית-היהודית, והיא מתייחסת בעברית לזמן עבר לא מוגדר.

ברם המלה "טַרְאָפּוּ" בספרדית-היהודית אינה ספרדית במקורה. המלה חדרה לספרדית-היהודית מן היונית

2. מאת דן בן אמוץ ונתיבה בן יהודה.

(תריא = שלוש, פאפו = סבא) כבר בשלהי ימי־הפיניים. אם כן, מדוע לא נניח, שהעברית החדשה שאלה את "ט א ר א פ א פ ו" היישר מן היונית? הנחה זו אינה סבירה, לפי שמחיי הלשון העברית לא היו במגע עם היונית בתקופת התחייה, לעומת זה היו במגע מתמיד, ישיר או עקיף, עם הספרדית־היהודית, והושפעו ממנה בדומה להשפעה שהייתה לידיש עליהם.

לפיכך נראה לי, שאין תרפפו שבפיטוי העברי "משנת תרפפו" אלא "ט א ר א פ א פ ו" הספרדי־יהודי, שמוצאו יוני, ובהשפעת האטימולוגיה העממית התקשר עם כינויי השנים שבלוח העברי, והפיטוי הוגבל ל"שנת תרפפו".

הערה: לאחר שפתבתי את הדברים שלעיל, העירה לי נורית רייך, שאבשלום קור הזכיר בגלי צה"ל את הביטוי טאטארפאפו בשם ספרו של חיים קישלס, "קורות יהודי בולגריה א'", עמ' 240. וראוי להוסיף. שגם שלמה רוזאניס מזכיר את הביטוי טאראפאפו בספרו "דברי ימי ישראל בתוגרמה", חלק ראשון, עמ' 217.

ד"ר מירי ברוך, שידעה על תוכן רשימתי, שלחה אליי את הרשימה "תרפפ"ויניק" מאת יפרח חביב, שהתפרסמה ב"כולנו" (עיתון לילדים ולנוער)³, ואצטט ממנה רק את סיומה: "ועכשיו אמרו נא אתם: כלום קלה היא מלאכת מדריכי בתי־ספר שודה או "החברה להגנת הטבע",

3. הרשימה התפרסמה באפריל או במאי 1987, ואין לי ציון התאריך

המדויק.

כאשר מתלקטים יחדיו בני דור תרפפ"ו ותר"ץ ותרצ"ח
והש"ב והש"ח?
לא, כלל וכלל לא!"
הוא אשר אמרתי: האטימולוגיה העממית מכסה את
האמיחית.